

KOHTI

VASTUULLISIA

TEKSTIILI-

HANKINTOJA

**OPAS SOSIAALISEN OIKEUDENMUKAISUUDEN
HUOMIOIMISEEN JULKISISSA HANKINNOISSA**

**FAIRTRADE
FINLAND**

Tämän julkaisun on tuottanut Reilu kauppa ry

Yhteystiedot: Kuortaneenkatu 1
00530 Helsinki
info@fairtrade.fi
www.reilukauppa.fi

© Reilu kauppa ry

Aineistoa käytettäessä lähde on mainittava.

Julkaistu 17.6.2021

Kirjoittaja: Maija Lumme, Eettisen kaupan puolesta ry
Taitto: Days Agency
Kansi: James Sharpe/White Stuff Ltd

Tuettu Suomen
kehitysyhteistyövaroin

Julkaisussa esitetyt näkemykset eivät välttämättä edusta ministeriön virallista kantaa.

SISÄLLYS

KOHTI VASTUULLISIA TEKSTIILIHANKINTOJA 4

Halpatuotannon kova hinta 4

Julkiset hankinnat: Missä mennään? 5

Kansallinen julkisten hankintojen strategia 5

EDELLÄKÄVIJÖITÄ JA HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ 6

Helsingin Palvelukeskuksen hankinta 6

Helsingin brändituotteet kestävän kehityksen mukaisia 6

Reilun kaupan kaupunki Gent 7

Markkinavuoropuhelu eli tavoitteena toimivat hankinnat 8

RISKIANALYYSISTÄ HANKINNAN SEURANTAAN 9

Riskianalyysi ja huolellisuusvelvoite 9

Vähimmäisvelvoite 9

Sopimusehdot ja sopimuskauden aikainen seuranta 10

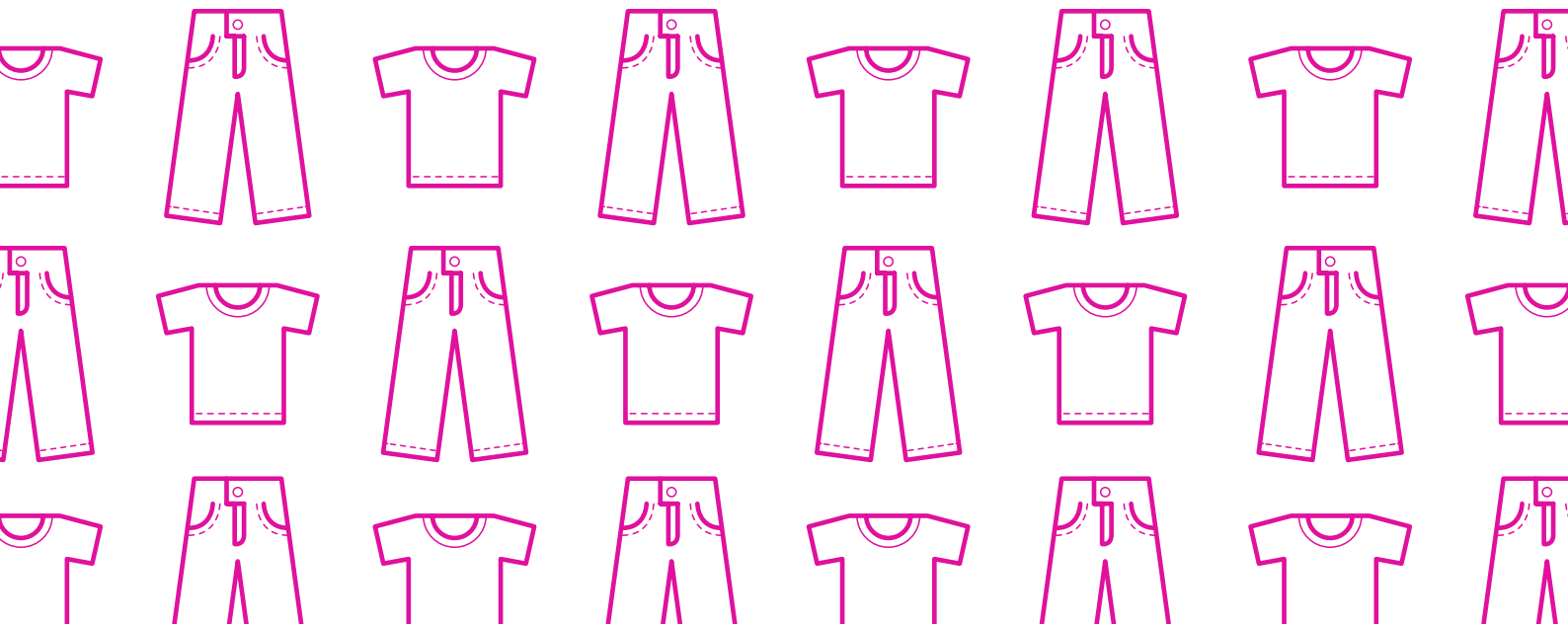
LÄPINÄKYVYYS JA ELÄMISEEN RIITTÄVÄT PALKAT 11

VASTUULLISUUSNÄKÖKULMAT TEKSTIILIEN RAAKA-AINEISSA 12

Reilun kaupan puuvilla 12

SUOSITUKSET: KOHTI KESTÄVÄMPIÄ JULKISIA HANKINTOJA 13

LÄHTEET JA VINKIT 14

KOHTI VASTUULLISIA

TEKSTIILIHANKINTOJA

TEKSTIILITEOLLISUUDEN VASTUULLISUUS on nous-
sut viime vuosina julkiseen keskusteluun ja aihe kiin-
nostaa suomalaisia. Teollisuudelle ominaisten pitkien
tuotantoketjujen vuoksi sosiaalisen vastuun toteutu-
mista on usein vaikea arvioida ja seurata.

Vastuullisilla tekstiilihankinnoilla voidaan säästää
energiaa, vettä, kemikaaleja ja luonnonvaroja sekä
edistää työ- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tämän
oppaan tarkoituksena on auttaa kuntia ja julkisia
hankkijoita edistämään kestävä kehityksen tavoit-
teiden toteutumista julkisten hankintojen avulla.

Julkisia hankintoja tehdään Suomessa vuosittain
noin 35 miljardilla eurolla. Hankinnat ovat tärkeä osa
työkalupakkia, jolla edistetään taloudellisten, sosiaa-
listen ja ekologisten tavoitteiden eli YK:n kestävä
kehityksen tavoitteiden saavuttamista. Tavoitteen 12
mukaisesti Suomen tulee varmistaa kulutus- ja tuo-
tantotapojen kestävyys sekä edistää kestäviä julkisia
hankintakäytäntöjä (12.7).

Oppaassa esitellään hyviä käytäntöjä Suomesta
ja maailmalta. Helsingin kaupungin brändituotteiden
vastuullisuuden osalta päätettiin valintakriteereissä
huomioida sekä sosiaalinen että ympäristövastuulli-
suus (s. 6), Helsingin Palvelukeskuksen työvaatekil-
pailutuksessa hyödynnettiin markkinavuoropuhelua,
tehtiin sosiaalisen vastuun kysely ja hyödynnetään
sopimuskauden aikaista seuranta (s. 6). Gentin kau-
pungissa Belgiassa reilumpia ja läpinäkyvämpiä työ-
vaatteiden tuotantoketjuja edistetään pitkäjänteisellä
kehittämisprosessilla (s. 7).

Vastuullisuustyö ei tule koskaan valmiiksi. Tietoa ja
työkaluja on runsaasti tarjolla (s. 9). Tukea vastuullis-
ten hankintojen tekemiseen saa esimerkiksi Motivalta,
KEINO-osaamiskeskuksesta ja kollegoilta muista kun-
nista.

Opasta varten Suomen kuudelle suurimmalle kau-
pungille ja kaikille Reilun kaupan arvonimen saaneille
kunnille ja kaupungeille lähetettiin kysely, jossa kysyt-
tiin käytössä olevia sosiaalisen vastuun kriteereitä ja

niiden toteutumisen seuranta (s. 10).

Lisäksi haastateltiin KEINO-osaamiskeskuk-
sen asiantuntijaa sekä kolmea tekstiili- ja työvaate-
toimittajaa (Lindström, Image Wear ja Elis). Vastaus-
ten perusteella sosiaalisen vastuun kriteerien käyttö
on lisääntynyt jonkin verran.

Kyselyn mukaan kaupungeissa ja kunnissa on tah-
totila vastuullisten hankintojen edistämiseen. Tavoit-
teiden lisäksi tarvitaan myös hyviä esimerkkejä, konk-
reettisia mittareita ja rohkeaa edelläkävijyyttä.

Sosiaalisen vastuun lisäksi julkisten hankintojen
vastuullisuustavoitteita ovat ympäristöystävällisyys,
lähituotannon ja innovoinnin kannustaminen, työllis-
tävyyden sekä harmaan talouden torjunta.

Kuntahankkijana ja -päättäjänä voit olla osaltasi
edistämässä kestävämpää vaate- ja tekstiiliteolli-
suutta.

Halpatuotannon kova hinta

Yritystoiminnalla voi olla lukuisia negatiivisia vaiku-
tuksia ihmisoikeuksiin. Tekstiili- ja kenkäteollisuuden
arvoketjujen suurimmat ympäristö- ja ihmisoikeus-
riskit kätkeytyvät usein syvälle arvoketjuihin. Ylipit-
kät työpäivät, vaaralliset työolot ja nälkäpalkat ovat
vaate- ja kenkätehtaissa sekä raaka-aineiden tuotan-
nossa arkipäivää.¹

Riskimaatuotannossa loukataan usein sekä lasten
oikeuksia että työntekijöiden oikeutta tyydyttäviin
työehtoihin ja elintason, perhe-elämään, yhdistymis-
vapauteen, itsemääräämiseen, elämään ja oikeuden-
mukaiseen oikeudenkäyntiin. Paikallisen lainsäädän-
nön noudattaminen ei useinkaan riitä varmistamaan
näiden oikeuksien toteutumista.

Heikkojen työolojen ongelma ei rajoitu vain tut-
tuihin halpatuotantomaihin, joissa lakisääteinen
minimipalkka voi olla vain kolmanneksen elämiseen
riittävästä palkasta. Ongelmaa on laajasti myös
Euroopassa. Muun muassa Ukrainassa, Serbiassa,

¹ <https://eetti.fi/toiminta/teemat/vaatteet-ja-kengat/>

Unkarissa ja Slovakiassa palkat voivat jäädä neljännekseen tai jopa viidennekseen [elämiseen riittävästä palkoista](#).

Arviot tekstiiliteollisuuden ilmastopäästöistä² vaihtelevat kolmesta kymmeneen prosenttia maailman ilmastopäästöistä. Se vastaa myös 20 prosenttia teollisuuden aiheuttamasta vesistöjen saastumisesta. Päästöjä aiheutuu materiaalien tuotannosta ja tuotteiden valmistuksesta, mutta myös kuljetuksista ja tekstiilihuollosta.

VINKKI! Merkittävin yksittäinen keino ympäristövaikutusten pienentämiseen on työvaatteiden ja tekstiilien käyttöä pidentäminen.

Julkiset hankinnat: Missä mennään?

Finnwatchin vuonna 2011 tekemässä raportissa kuusi yhdeksästätoista kyselyyn vastanneesta julkisesta hankkijasta kertoi käyttäneensä sosiaalisia/eettisiä kriteereitä. KEINO-osaamiskeskuksen vuonna 2018 tekemän kartoituksen mukaan n. 30 prosenttia julkisista hankinnoista sisältyy kestävyystavoitteita ja kriteereitä.

Tätä opasta varten tehdyssä taustakyselyssä tulokset olivat samansuuntaisia; vain yhdessä kilpailutuksessa ei oltu käytetty lainkaan sosiaalisen vastuun kriteereitä. Useimmin vastauksissa esiintyivät ILO:n perussopimukset ja YK:n lasten oikeuksien sopimus.

Yleisimmin kestävyystavoitteet liittyvät ympäristönäkökulmiin (energiatehokkuuden parantaminen, jätteen ja päästöjen vähentäminen). Kansainvälisten ihmisoikeusnormien käyttäminen kriteereinä on jo melko yleistä, mutta konkreettisia tavoitteita on vähän. Hankintojen eettiseen ja sosiaaliseen kestävyteen liittyvä työ, kuten reilun kaupan edistäminen, on vielä alkuvaiheessa.

Kaupungille tehdyn kyselyn perusteella vastuullisten tekstiilihankintojen esteenä on muun muassa valikoiman vähyys, hankintojen pieni koko, jolloin hankintaa ei kilpailuteta, korkeammat kustannukset sekä asenne-/mielikuvakysymykset.

YRITYSVASTUULAINSÄÄDÄNTÖ SUOMESSA JA EUROOPAN UNIONISSA

Ihmisoikeuksien toteutumisesta huolehtiminen ei ole vain kuluttajien tai hankkijoiden vastuulla. Myös yrityksillä on vastuuta, joka on muuttumassa vapaaehtoisesta velvoittavaksi.

Sitovaa yritysvastuulakia edistetään sekä kansallisilla aloitteilla, että Euroopan unionissa. Komissiolta on tulossa vuoden 2021 aikana ehdotus yritysvastuulaista.

Kansallinen julkisten hankintojen strategia

Ensimmäisen yhteisen kansallisen julkisten hankintojen strategian tavoitteena on edistää ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien toteutumista ja tehdä Suomesta ekologisten julkisten hankintojen suunnan näyttäjä. Kehittämisen keskiöön nostetaan yhteistyö.

Hankinta-Suomi tulee tarjoamaan julkisille hankkijoille muun muassa yhteisen mallin eettiseksi ohjeistukseksi. Eettisellä ohjeistuksella vastuullinen yritys määrittelee oman toimintansa pelisäännöt, joiden toteutumista se seuraa ja valvoo läpi tuotantoketjun.

Strategian sosiaalisen vastuun seurannalle on asetettu neljä mittaria, joista kaksi liittyy suoraan hankintojen arvoketjujen ihmisoikeusvaikutuksiin:

- ihmisoikeusriskien tunnistamista ja perusoikeuksia hankinnoissa edistävien hankintayksiköiden lukumäärä
- hankintayksiköillä on käytössä yhteinen vähimmäisvelvoite³ eli Code of Conduct -malli (CoC).

² Tekstiiliteollisuuden ilmastovaikutusten arvioimisesta mm.: [Climate feedback, Quantis ja Fashion has a misinformation problem. That's bad for the environment.](#)

³ KEINO-osaamiskeskus aloittaa vuoden 2021 aikana julkisen hallinnon eettisen ohjeistuksen valmistelun. Tavoitteena on yhtenäistää julkisen sektorin hankintatapoja.

EDELLÄKÄVIJÖITÄ

JA HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ

Helsingin Palvelukeskuksen hankinta

Hankinnan suunnittelu on hyvä aloittaa ajoissa. Tavaroiden kansallisen kynnyksarvon ylittävän eli yli 60 000 euron hankinnan suunnitteluun kannattaa varata vähintään puoli vuotta, jonka aikana tunnistetaan vastuullisuushaasteet.

ENNEN HANKINTAA:

Markkinavuoropuhelutilaisuus 04/2020. Avoin kutsu Hilmassa kaikille kiinnostuneille vaatetoimittajille ja pesulatoimijoille.

- 12 yritystä osallistui.
- Käsiteltiin myös vastuullisuusasioita: ennen tilaisuutta osallistujille lähetettiin vastuullisuuskysely, jossa heitä pyydettiin kertomaan mitkä vastuullisuuden osa-alueet he kokevat toiminnassaan erityisen oleellisiksi. Aiheiksi nousi mm. kemikaalit, kuljetukset sekä sosiaalinen vastuullisuus.

Tekniset vuoropuhelut 06/2020 potentiaalisten toimittajien kanssa.

- 7 yritystä osallistui.
- Käsiteltiin myös vastuullisuusasioita: ennen tilaisuutta osallistujia pyydettiin kertomaan työstään hiilijalanjälkilaskennan edistämisen suhteen sekä ottamaan kantaa vastuullisuuskriteeriehtotuksiin. Kriteerit kerättiin mm. EU GPP -pankista, Eetti ry:n aineistosta sekä asiantuntijajulkaisuista. Vastaajat kuvasivat pystyvätkö täyttämään kriteerit sillä hetkellä täysin, osittain tai ei ollenkaan. Jos vastasivat osittain tai ei ollenkaan, pyydettiin kuvaamaan minkälaisella aikavälillä kriteeri olisi mahdollista toteuttaa täysin ja mikä olisi tilaajalle syntyvä kustannusvaikutus tästä. Myös tarvittavat muutokset ja kuvaus tarvittavista toimenpiteistä pyydettiin.

Lisäksi elinkaariselvitys syksyllä 2020 [Canemure-hankkeen](#) rahoittamana.

TARJOUSPYYNNÖN LIITTEET

Toimittaja sitoutuu vastuullisuussuunnitelman mukaiseen kehitystyöhön ja toimintaan sopimuskauden aikana sekä raportoimaan toimenpiteiden toteutumisesta vuosittain sopimuskatselmuksen yhteydessä, jolloin toimenpiteitä ja mittareita voidaan kehittää yhteistyössä tilaajan kanssa. Tietoja käsitellään luotamuksellisesti.

Tarjouspyynnön liitteenä pyydettiin toimittamaan vastuullisuussuunnitelma, jossa muun muassa tietoa toimittajan toimenpiteistä ja mittareista, joilla edistetään hankintasopimuksen hankinnan kohteen mukaisen palvelun vastuullisuusvaikutuksien huomioimista.

Helsingin brändituotteet kestävän kehityksen mukaisia

Helsingin kaupunki käynnisti brändituotteiden kehittämisen organisaatiouudistuksen yhteydessä, samalla kun brändi-ilme uudistettiin. Brändituotteiltaan Helsinki haluaa nostaa esiin Helsingin kaupungin strategisia linjauksia ja Suomen vetovoimaa ja osaamista. Tuotteiden vastuullisuuden osalta päätettiin valintakriteereissä huomioida sekä sosiaalinen että ympäristövastuullisuus.

Hankintakokonaisuudessa kukin tuote käytiin yksitellen läpi, ja esimerkiksi hupparin vaatimukset määriteltiin siten, että tuotantoketju tiedetään mahdollisimman pitkälle ja ympäristöä rasitetaan mahdollisimman vähän. Sosiaalisen vastuun kriteerien kautta hupparin raaka-aineeksi tuli valituksi Reilun kaupan puuvilla. Tuotteita pyrittiin tekemään myös kierrätettävästä materiaalista neitseellisten raaka-aineiden sijaan. Hankinnassa konsultoitii ympäristötoimialaa, mitä raaka-aineita ei kannata ja mitä kannattaa käyttää.

Hankinta kilpailutettiin hankinnan logistiikkakeskuksen avulla, joka teki markkinakartoitusta, osallistui tuotekehitykseen ja kävi tarjouskilpailutukset.

Kuva: Christoph Köstlin

Kunkin tuotteen kohdalla pohdittiin kriteereitä ja tutkittiin, miten tarjonta kohtaa asetetut kriteerit, ja tarjouksia saatiinkin riittävästi.

Ennen hankinnan käynnistämistä tutkittiin myös tarkkaan, mikä on todellinen tarve. Tuotteiden käytötarkoitusta mietittiin tarkkaan etukäteen, ettei tilata ”tarkoituksetonta krääsää”. Sopimukset ovat, kuten normaalistikin, kahden vuoden sykleissä. Joidenkin tuotteiden osalta on otettu pilottierä, ja katsottu, miten tuote lähtee menemään, ettei tilata turhaa.

Työ oli hidasta sen perusteellisuuden takia ja tuotteiden perään kyseltiin jo kesken hankintaprosessin. Vaivannäkö kuitenkin kannattaa, ja pilkkomalla hankinnat pienempiin osiin ei tehtävä tunnu niin työläältä. Samaa selvitystyötä ei myöskään tarvitse tehdä alusta asti kahden vuoden päästä, kun se on kerran tehty kunnolla.

Perusteellisen selvitystyön ja asetettujen kriteerien ansiosta kaikista tuotteista tiedetään tuotantoketjua melko pitkälle taaksepäin. Kaikki toimijat sitoutuivat tuotantoketjun avaamiseen ja lähtivät pyydettäessä selvittämään ketjua. Myös sopimuskauden aikaista kehittämistä on sisälletty sopimukseen, ja muun muassa tutkitaan vaikutuksia brodeeruksen ja painatuksen välillä.

Tuotteet ovat olleet menestyksekkäitä ja hankinta onnistui hyvin. Tuotteita käyttävät työntekijät ovat ottaneet tuotteet hyvin vastaan, kun tietävät ettei tuotteilla huononnetta maailman tilannetta. Vastanotto on ollut hyvä myös siksi, että laatuksiteristö pidettiin korkealla, ja tuotteet ovat laadukkaita ja pitkäikäisiä. Tuotteiden vastuullisuuden halutaan myös

näkyvän ulospäin, esimerkiksi hihansuussa on näkyvillä Reilun kaupan sertifiointimerkki, joka viestii sekä sen käyttäjälle että muille tuotteen vastuullisuudesta.

On tärkeää, että kaupunki- ja hankintastrategioissa on huomioitu vastuullisuus. Tässä kyseisessä hankintojen kokonaisuudessa määrittelyt tulivat kaupungin hankintastrategiasta, mutta myös Helsingin kaupunkistrategia puhuu sosiaalisesta vastuusta. Helsingin kaupungin intranetissä on hankintoja tekevien käytössä myös vastuullisten hankintojen kriteeripankki, jossa on eriteltyinä sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristövastuun kriteerit.

Reilun kaupan kaupunki Gent

[Kestävät hankinnat](#) nostettiin Gentissä strategisesti tärkeäksi kehityskohteeksi jo vuonna 2008, jolloin kestävien hankintojen ohjauskomitea määritteli strategian suuntaviivat ja strategisen tiekartan.

Vuonna 2012 hyväksyttyä kestäväns kehityksen hankintastrategiaa päivitettiin vuonna 2014. Strategiassa on seitsemän osa-aluetta, joista erityistä painoarvoa on annettu tavoitteelle 5: *kansainvälisten työoikeuksien integrointi ja varmistaminen sekä johdonmukainen reilun kaupan periaatteiden sisällyttäminen koko tuotantoketjuun*.

Vuonna 2015 Gent yhdisti voimat Flanderin kaupunkien ja kuntien yhdistyksen (Association of Flemish Cities and Municipalities) kanssa EU:n rahoittaman pilottihankkeen toteuttamiseksi.

Hankkeen tavoitteena oli reilummat ja läpinäkyvämmät työvaatteiden tuotantoketjut. Prioriteetiksi nos-

tettiin eettiset standardit ja reilun kaupan periaatteet sekä raaka-ainetuotannossa että valmistusvaiheessa.

Gent sitouttaa ja kouluttaa toimittajia yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi askel askeleelta. Työkalupakki tarjoaa yksityiskohtaiset vaiheet hankkijoille, tarjoajille ja toimittajille:

VASTUULLISEN HANKINNAN VAIHEET GENTISSÄ:

1. Vähimmäisvelvoite eli Code of Conduct (CoC) ja kyselylomake: tarjoajat allekirjoittavat kansainvälisiin standardeihin perustuvan eettisen ohjeistuksen ja vastaavat kyselylomakkeen kysymyksiin sosiaalisesti vastuullisen arvoketjun hallinnasta.
2. Toimittajat kertovat läpinäkyvästi arvoketjun sosiaalisista riskeistä eettisen ohjeistuksen mukaan: tämä varmennetaan kolmannen osapuolen toimesta kuuden kuukauden sisällä sopimuksen tekemisestä.
3. Hankinnassa minimoidaan eettisen ohjeistuksen pohjalta sosiaalisia riskejä: toimittajalta edellytetään tunnistettujen riskien osalle korjaussuunnitelmaa ja toivotaan toimitusketjun jatkuvaa kehittämistä.
4. Johdonmukaista ja rakenteellista jatkuvaa parantamista.

Työvaatepilottiohjelman toimittajan sitoutumisen periaatteen voi helposti soveltaa muihinkin tuoteryhmiin. Gent on myös aktiivisesti verkostoitunut muiden kaupunkien kanssa etsien inspiraatiota ja jakaen omia kokemuksiaan.

Markkinavuoropuhelu eli tavoitteena toimivat hankinnat

Kilpailuttamisen tarkoituksena on löytää markkinoilta paras ratkaisu tarpeeseen sekä hyvä sopimus, joka määrittää toimittajan ja tilaajan välisen yhteistyön raamit mahdollisimman selkeästi.

KEINO-osaamiskeskuksen⁴ johtavan asiantuntija Salla Koivusalon mukaan yritykset olisi hyvä ottaa

aiempaa paremmin mukaan miettimään ratkaisuja.

“Haasteena markkinavuoropuhelulle voi olla, että puhutaan eri kieltä. Hankintayksikön sisäinen ennakkoiva keskustelu, riskien hallinta ja julkisen hallinnon asiantuntijuuden sovittaminen yrityspuolen osaamiseen vaatii aikaa ja ennakoimista.”

Yksittäisen markkinavuoropuhelun sijaan Koivusalon suosittelee jatkuvaa dialogia yritysten kanssa.

Ennen hankintamenettelyn aloittamista hankintayksikkö voi tehdä markkinakartoituksen ja antaa tietoa toimittajille tulevaa hankintaa koskevista suunnitelmista ja vaatimuksista.

Markkinakartoituksella lisätään hankintayksikön markkinatuntemusta, kartoitetaan eri vaihtoehtoja ja saadaan tarkempi käsitys siitä, miten hankinnan kohde kannattaisi tarjouspyynnössä määritellä.

Kartoituksen voi tehdä esimerkiksi HILMAssa, tai hankintayksikkö voi myös itse selvittää markkinoilla olevia vaihtoehtoja ja kutsua toimittajia esittelemään tuotteitaan hankintayksikölle.

VINKKI! Kun tarjoaja vastaa, mitä vastaukset tarkoittavat? Konsultoi kollegaa! Asiantuntemusta löytyy hankkijoiden lisäksi KEINOn, Motivan, Hanselin ja eri järjestöjen asiantuntijoilta.

HANKINTOJA KEHITETÄÄN YHDESSÄ

Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan kaupungit järjestivät yhdessä tilaisuuden, johon kutsuttiin tekstiiliyritykset keskustelemaan tekstiilien vastuullisuudesta. Tilaisuudessa kuultiin johdannot puuvillan ja tekstiilien tuotannon vastuullisuushaasteisiin sekä Reilun kaupan puuvillan saatavuudesta. Valtaosa ajasta oli varattu hankinta-asiantuntijoiden ja tekstiiliyritysten väliseen vuoropuheluun.

Tilaisuuteen osallistui 30 suomalaiskuntien ja muiden julkisten hankintayksiköiden hankinta-asiantuntijaa ja 15 tekstiiliyritysten edustajaa. Vuonna 2019 järjestetyn tilaisuuden järjesti ja fasiltoi Reilu kauppa ry, joka koordinoi 15 kansalaisjärjestön kampanjaa julkisten hankintojen vastuullisuuden edistämiseksi.

4 Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus

RISKIANALYYSISTÄ

HANKINNAN SEURANTAAN

SOSIAALISEN VASTUUN arvioimiseen kuuluu toimitajan eettisen ohjeistuksen tarkastelu, sen toteutumisen seuranta ja korjaavista toimenpiteistä raportointi sekä valitusmekanismien olemassaolo ja tämän seuranta. Riskianalyysillä voidaan kartoittaa toimitusketjun tärkeimmät kipupisteet, hankintojen seurannalla varmistetaan vaikuttavuus.

Riskianalyysi ja huolellisuusvelvoite

Toimitusketjun riskianalyysillä selvitetään minkälaisia työ- ja ihmisoikeuksiin liittyviä ongelmia voi esiintyä tavarahankinnassa nousta esiin hankintasopimuksen sopimuskaudella.

Riskianalyysissä⁵ selvitetään sosiaalisia ongelma-kohtia esimerkiksi seuraavilla kysymyksillä:

- Millainen toimitusketju on? Kuinka monen maan kautta se menee ja mitä nämä maat ovat?
- Kuuluuko toimitusketjuun useita alihankkijoita? Tunnettaanko nämä toimijat?
- Millainen tuotantoprosessi on? Missä toimitusketjun osassa on suurin riski, että työntekijöiden oikeuksia rikotaan?
- Millaista työvoimaa tuotannossa/toimituksissa yleensä käytetään? Millaista työtä tuotantoon sisältyy? Epävirallisen työn kuten kausi- tai kotityön piirissä riskit ovat usein suuremmat.
- Onko tiedossa aiempia ongelmia?

Tekstiiliteollisuudessa on kohonnut riski työ- ja ihmisoikeusloukkauksiin. Alalla toimivilta yrityksiltä on siis hyvä vaatia **YK:n periaatteiden mukaisen huolellisuusvelvoitteen noudattamista** eli kielteisten ihmisoikeusvaikutusten tunnistamista, ehkäisemistä ja lieventämistä sekä sen määrittelyä miten niihin puututaan.

Negatiivisten vaikutusten ennaltaehkäiseminen edellyttää ihmisoikeusriskien tunnistamista:

- Mikä on yrityksen paikallisen, kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön ihmisoikeuskonteksti?
- Mikä on yrityksen toimintojen suhde ihmisoikeusriskeihin ja -vaikutuksiin, vähintään kansainvälisen ihmisoikeusperustan ja ILO:n julistuksen työelämän perusperiaatteiden ja -oikeuksista mukaisesti?
- Huomioidaanko heikommassa asemassa olevien ja/tai haavoittuvien ryhmien oikeudet?
- Mikä on kolmansien osapuolten toiminnan vaikutus yritykseen?
- Ja mitkä ovat suorien ja epäsuorien ihmisoikeusriskien ja -vaikutusten juridiset, taloudelliset ja mainesuraukset yritykselle ja sen liikesuhteille.

VINKKI! Aloita sieltä missä riskit ovat suurimpia ja vakavimpia.

Vähimmäisvelvoite

Hankinnoissa viitataan usein Kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimuksista tunnetuimpaan kahdeksan konvention kokonaisuuteen, jonka ILO vuonna 1998 niputti yhteen työelämän perusperiaatteita ja -oikeuksia koskevaksi julistukseksi.

Hankintakriteereissä ja -ehdoissa kannattaa viitata myös YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevissa ohjaavissa periaatteissa määriteltyyn huolellisuusvelvoitteeseen.

VINKKI! Hyödynnä yhteishankintayhtiö Hanselin **Code of Conduct⁶** eli vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet -dokumenttia!

ILO:n keskeiset sopimukset kattavat mm. pakkotyön, yhdistymisvapauden, järjestäytymisoikeuden ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä lapsityövoiman poistamisen.

5 https://www.hankintakeino.fi/sites/default/files/media/file/KEINO_Sosiaalisten.vastuullisten.hankintojen.toimintaperiaatteet_riskianalyysi_120219.pdf

6 https://www.hansel.fi/media/filer_public/9a/2f/9a2fbbba-fab0-4a1e-9573-c4a0a0270b82/code_of_conduct_suojavarusteet.pdf

Kuva: Suzanne Lee

Ihmisoikeusloukkausten riski on korkea esimerkiksi Kiinassa, Intiassa ja Pakistanissa, jotka ovat myös merkittäviä puuvillan ja tekstiilituotannon maita. Esimerkiksi maailman suurin tekstiilituottajamaa Kiina on ratifoinut vain neljä ILO:n kahdeksasta perussopimuksesta.

VINKKI! Kysy Kiinassa tuottavalta yritykseltä miten se valvoo työoikeuksien toteutumista.

VINKKI! Hankintayksikkö voi lisätä sopimusehtoihin kohtia ILO:n sopimusten sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamisesta ja valvonnasta sopimuskauden aikana.

Sopimusehdot ja sopimuskauden aikainen seuranta

Sopimuskausi on yleensä useita vuosia, joten on olennaista, että sopimus on hyvä ja toimiva. Kaikki, mitä halutaan sopimuskaudella seurattavan, tulee olla kirjattuna sopimukseen.

Ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten seuranta kuuluu sopimuksen erityisehtoihin. Sopimukseen kannattaa kirjata selkeästi, minkä tuotteen tai tuoteryhmän tarjouspyynnössä esitettyjen kriteerien täyttymistä tullaan varmentamaan sopimuskauden aikana. Esimerkiksi tuotantoketjun läpinäkyvyyden parantamiselle voi asettaa sopimuskauden aikaisen tavoitteen.

Ennen hankintasopimuksen allekirjoittamista valitulta toimittajalta voidaan vaatia selvitys vaatimusten täytäntöönpanosta (esimerkiksi ulkopuo-

lisen auditoijan tarkastusasiakirja tai kansainvälisen standardin mukainen sertifiointi) tai sitoumus sopimuskauden aikana toimitettavasta vastaavasta vakuudesta.

SEURANTALOMAKE

Sopimuksen liitteenä on hyvä käyttää yksityiskohtaisempaa seurantalomaketta, jossa tarjouspyynnössä eritelty kriteerien todentaminen on yksilöity muun muassa seuraavien asioiden suhteen:

- **Mihin mennessä:** Tässä voi käyttää siirtymäaikaa tai rytmittää hallinnollisen taakan takia eri tuotteiden todentamisen pidemmälle aikavälille.
- **Millä tavalla:** Kirjallisesti käyttäen tilaajan määrittelemää tapaa esimerkiksi tietyn merkin, standardin mukaisesti tai vaatimalla suoraan ko. merkkiä tai standardia.
- **Valmistautuminen:** Yhteistyö ja seuranta-kokouksiin asianmukaisesti valmistautuminen ml. uusien ja/tai korvaavien kriteerit täyttävien tuotteiden esittely ja todentaminen oma-aloitteisesti.
- **Seuraamus:** Jos todentaminen ei onnistu, kuten edellä mainituissa kohdissa on kerrottu. Olennaista on toimia sopimuksen mukaan ja käyttää laadittua seurantalomaketta osana sopimuskauden yhteistyötä. Tämä toimii arvokkaana tiedonlähteenä, kun valmistellaan uutta kilpailutusta.

LÄPINÄKYVYYS JA ELÄMISEEN

RIITTÄVÄT PALKAT

KULUTTAJAMUODISSA LÄPINÄKYVYYDEN lisääntyminen ja se, että yhä useampi yritys julkaisee tehdastietonsa on vastuullisuustrendi, joka vahvistuu. Transparency Pledge on kansalaisjärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen aloite, jolla vaateyrityksiä kannustetaan julkaisemaan täsmälliset tiedot ensimmäisen portaan tehtaistaan⁷.

Yksikään kolmesta opasta varten haastatellusta yrityksestä ei julkaise tehdaslistojaan.

Läpinäkyvyys paitsi tarjoaa informaatiota ostajalle, sitä tarvitaan myös, jotta työntekijät, ammattiliitot ja kansainväliset järjestöt pystyvät puuttumaan epäkohtiin. Ongelmia ratkotaan yhä enemmän yhteistyössä.

Eryteisesti riskimaissa tekstiilejä tuottavilta yrityksiltä pitää vaatia aiempaa enemmän läpinäkyvyyttä, konkreettisia toimia ja mittareita mm. työolojen parantamiseksi ja elämiseen riittävien palkkojen edistämiseksi.

Kilpailutuksessa käytettävien kriteerien lisäksi tärkeäksi vastuullisten hankintojen työkaluksi nousee sopimuskauden aikainen seuranta. Julkinen sektori on merkittävä markkinavaikuttaja ympäristöystävällisten ratkaisujen, kuten uusien energia- ja resurssitehokkaiden, vähähiilisten sekä puhtaiden ratkaisujen hankkijana.

VINKKI! Kysy julkaiseeko tekstiiliyritys jo tehdaslistansa.

Yksi alan vaikeimmista kysymyksistä liittyy työntekijöiden toimeentuloon. Sen osalta vastuullisuuden varmentaminen on myös erityisen haasteellista.

Elämiseen riittävällä palkalla tarkoitetaan palkkaa, jolla työntekijä pystyy hankkimaan itselleen ja perheelleen ihmisarvoisen elintason. Tällainen palkka riittää tyydyttämään perheen perustarpeet, kuten riittävän ravinnon, asumisen, terveydenhuollon, vaatetuksen, liikkumisen ja lasten koulutuksen. Lisäksi se mahdollistaa pienimuotoisen säästämisen.

Riskimaissa vaatteita tuottavan yrityksen tulisi sitoutua elämiseen riittävään palkkaan julkisesti, luoda toimintamalleja tämän saavuttamiseksi ja raportoida edistyksestä avoimesti. Näitä voidaan valvoa esimerkiksi eri sidosryhmiä osallistavan valvontajärjestelmän ja sen auditointien kautta.

Esimerkiksi Kiinassa minimipalkka on keskimääräisesti noin puolet elämiseen riittävästä palkasta ja Bangladeshissa noin kolmanneksen. Monissa Itä-Euroopan maissa palkat voivat olla viidenneksen elämiseen riittävästä⁸.

Ylivoimaisesti suurin osa Suomeen tuotavista tekstiileistä tulee Kiinasta⁹. Arviolta yksi viidestä maailmassa myydystä vaatteesta sisältää puuvillaa tai lankaa uiguurialueelta. Kiina on sulkenut arvioiden mukaan 1–3 miljoonaa uiguuri- ja muihin muslimivähemmistöihin kuuluvaa erityisille leireille vankeilamaisiin olosuhteisiin Xinjiangin autonomisella alueella Luoteis-Kiinassa, josta vaateyritykset ostavat vuosittain miljoonia tonneja puuvillaa ja lankaa.¹⁰

VINKKI! Kysy toimittajalta sen palkkakäytön-
nöistä; onko elämiseen riittävän palkan taso
tuotantomaissa määritelty ja miten palkkatasoa
seurataan.

⁷ Ensimmäinen porras (1st tier) tarkoittaa tuotantoketjun viimeisintä tehdasta, josta valmis tuote lähtee ostajalle.

⁸ <https://cleanclothes.org/news/2017/11/09/report-finds-2018made-in-europe2019-label-tied-to-garment-and-shoe-production-european-sweatshops>

⁹ <https://www.stjm.fi/uutiset/tuontimaat/>

¹⁰ <https://eetti.fi/2020/11/30/zaran-lopetettava-uiguurien-pakkotyon-hyodyntaminen/>

VASTUULLISUUSNÄKÖKULMAT

TEKSTIILIEN RAAKA-AINEISSA

PITKIEN JA PAIKOIN läpinäkymättömien arvoketjujen takia luotettavien kolmansien osapuolien myöntämien sertifiointien hyödyntäminen on hyvä työkalu varmistaa raaka-aineiden vastuullisuus.

Vastuullisempia raaka-aineita ovat Reilun kaupan puuvilla, luomupuuvilla, -hamppu ja -pellava, kierrätyskuidut sekä puupohjaiset muuntokuidut kuten tencel ja lyocell. On hyvä muistaa, että kierrätöiden uudet ratkaisut eivät automaattisesti ota sosiaalisen vastuun toteutumista huomioon.

Kemikaaliturvallisuuden osalta erityishuomiota tulee kiinnittää haitallisiin kemikaaleihin ja jätevesien puhdistusprosessiin, toimii vaatteiden elinkaaren pidentämiseksi tai kierrätyksen parantamiseksi. Kemikaaleihin liittyvän raportoinnin osalta REACH-lainsäädäntöön tai kuluttajien tuoteturvallisuteen vetoaminen ei riitä, sillä se ei kata tuotannon ympäristö- ja ihmisoikeusnäkökulmia.

Reilun kaupan puuvilla

Puuvilla on monen pienen maaseutuyhteisön taloudellinen tukipilari. Viljelijäyhteisöt elävät puuvillan maailmanmarkkinahinnan armoilla. Hinta laskee välillä niin alas, etteivät viljelijät saa katettua sillä edes tuotantokustannuksia – puhumattakaan perheidensä elättämisestä. Puuvillan viljelijöiden ansioiden nostamista hankaloittavat pitkät tuotantoketjut, suurten brändiyritysten neuvottelulta ja kuluttajien tottumus halpaan pikamuotiin.

Viljelijät saavat myymästään [Reilun kaupan puuvillasta](#) aina vähintään Reilun kaupan takuuhinnan ja sen päälle maksettavaa Reilun kaupan lisää, jonka käytöstä osuuskunnan jäsenet päättävät yhdessä. Varat voi käyttää tuotannon tehostamiseen tai viljelijöitä ja heidän perheitään hyödyttäviin hankkeisiin, kuten koulutukseen tai terveydenhuoltoon. Lisäksi suurilla pelloilla käytetään usein kausityövoimaa sadonkorjuuajana ja Reilu kauppa turvaa myös näiden työntekijöiden oikeuksia.

Reilun kaupan puuvillatuotannossa on noudatettava tiukkoja ympäristösäännöksiä, joilla suojataan sekä viljelijöitä että luontoa. Puuvillan tuotanto kuluttaa runsaasti vettä, köyhdyttää maaperän ja luonnon monimuotoisuutta ja saastuttaa ympäristöä. Ilmaston ja luonnon suojelemiseksi Reilu kauppa muun muassa kouluttaa ja tukee viljelijöitä vähentämään kemikaalien ja veden käyttöä ja sopeutumaan muuttuvaan ilmastoon.

- Reilun kaupan [puuvillan kriteerit](#) tukevat viljelijöitä ja suojelevat luontoa sekä ihmisoikeuksia.
- Reilun kaupan puuvilla tulee pienviljelijöiden tiloilta seitsemästä maasta. 85 % tulee Intiasta.
- Koko tekstiilin tuotantoketjulle on Reilun kaupan [tekstiilistandardi](#). Puuvillasertifiointin lisäksi standardi tekee tekstiilitehtaiden toiminnasta demokraattisempaa ja takaa tehdastyöläisille paremmat työolot ja palkat.

VINKKI! Käytä vastuullisempia raaka-aineita valintaperusteena.

VASTUULLINEN TYÖVAATE- TAI TEKSTIILITOIMITTAJA:

- tekee kattavaa ihmisoikeusvaikutusten arviointia YK:n liike-elämää ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaisesti sekä raportoi havaituista riskeistä ja toimista niiden minimoimiseksi.
- tekee yhteistyötä kansalaisjärjestöjen, ammattiliittojen ja muiden yritysten kanssa.
- sitoutuu riskimaatuoitonsa osalta julkisesti elämiseen riittävään palkkaan, luo toimintamalleja tämän saavuttamiseksi ja raportoi edistyksestä avoimesti.
- asettaa tavoitteet omien ilmasto- ja ympäristövaikutustensa minimoimiseksi ja raportoi edistyksestä läpinäkyvästi.

SUOSITUKSET: KOHTI KESTÄVÄMPIÄ JULKISIA HANKINTOJA

Hankkija

- Kysy rohkeasti yritysten vastuullisuustyöstä. Vastauksien arvioimiseen löytyy apua.
- Ota käyttöön kansallisen osaamiskeskus KEINOn työkalut ihmisoikeusriskien tunnistamiseen ja huomioimiseen, kuten hankintayksiköiden yhteinen eettinen ohjeistus.
- Panosta sopimuskauden aikaiseen seurantaan ja kehittämiseen.
- Vaadi yrityksiltä lisää läpinäkyvyyttä.
- Hyödynnä Motivan hankintaosaamista.
- Verkostoidu ja hyödynnä kollegojen osaamista.
- Ole aktiivisesti mukana yhteistyön kehittämisessä!

Yritys

- Tee kattavaa ihmisoikeusvaikutusten arviointia YK:n liike-elämää ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaisesti.
- Raportoi havaituista riskeistä ja toimista niiden minimoimiseksi.
- Tee yhteistyötä kansalaisjärjestöjen, ammattiliittojen ja muiden yritysten kanssa.
- Aseta kunnianhimoiset tavoitteet ilmasto- ja ympäristövaikutusten minimoimiseksi.
- Julkaise tehdaslista Transparency Pledgen mukaan.
- Tarjoa hankinnoissa aktiivisemmin vastuullisempia vaihtoehtoja!

Kunnanvaltuutettu

- Hankinnat ovat tärkeä politiikkavaikuttamisen keino, mutta eivät ainoa!
- Tue hankintojen johtamisen kehittämistä. Julkisilla hankinnoilla voidaan kasvattaa vastuullista markkinaa, mutta tämä edellyttää mittareita ja seurantaa.
- Perussääntely eli sitova yritysvastuulaki on kaiken a ja o.
- Ehdota kuntasi strategiaan ja hankintalinjauksiin tavoitetta vastuullisten hankintojen lisäämiselle. Voit esimerkiksi nimetä, minkä tuoteryhmien hankinnoissa tai kuinka suuressa osassa hankintoja ympäristö- ja sosiaaliset kriteerit tulee ottaa käyttöön ja mihin mennessä.
- Varmista, että hankintayksiköillä on riittävät ajalliset, ammatilliset ja taloudelliset resurssit vastuullisuustavoitteen saavuttamiseksi.
- Kannusta hankintayksiköitä perustamaan keskinäinen työnjakoverkosto.

Kuntalainen

- Tarkista onko kotikuntasi jo Reilun kaupan kunta.
- Kysy ehdokkaalta, miten hän aikoo edistää kotikuntasi tai -kaupunkisi hankintojen vastuullisuutta.

LÄHTEET JA VINKIT

[Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin - suosituksia vaatimuksiksi ja vertailukriteereiksi \(2020\)](#)

[Sosiaalinen vastuu ja sen riskianalyysi](#) Liisa Lehtomäki/ Hansel 13.2.2019

Hansel: [Code of Conduct -vastuullisuuden vähimmäisveloitteet](#) (suojavarusteet 2020–2022)
[Making socially responsible public procurement work \(5/2020\)](#)

[Vinkkejä-vastuullisten kehitysmahankintojen tekemiseen \(2018\)](#)

[How to Engage the Market - A Step By Step Guide for Dialogue Events](#) ICLEI – Local Governments for Sustainability, European Secretariat 1/2021

[Toolbox: Socially Responsible Workwear - A guide for public purchasers \(2018\)](#)

[Hankinta-Suomi – julkiset hankinnat vaikuttavammiksi](#) Valtiovarainministeriö (haettu 2.2.2021)

[Julkiset hankinnat ovat säädeltyjä](#) Työ- ja elinkeinoministeriö (haettu 2.2.2021)

[Rank a Brand - suomalaisten vaatebrändien ilmasto- ympäristö- ja ihmisoikeustyö ja sen läpinäkyvyys](#) Eettisen kaupan puolesta ry 9/2020

[Kunta- ja omistajaohjausministeri Sirpa Paatero: Julkiset hankinnat ratkaisemaan ilmastokriisiä](#) Valtioneuvosto 27.9.2019

[Vaikuttavat julkiset hankinnat -toimenpideohjelma \(Hankinta-Suomi\)](#) Valtiovarainministeriö 5.9.2019

[Uusia työkaluja vastuullisten julkisten hankintojen tekemiseen](#) Reilu kauppa 28.3.2018

[Sanoista tekoihin - Sosiaalisen vastuun pilottiprojekti Hansel Oy:n ja KL-Kuntahankinnat Oy:n kanssa](#) Finnwatch 1/2018

[Sosiaalinen vastuu julkisissa tekstiilihankinnoissa](#) Tiina Vilppola 13.3.2016

[Halvimman markkinat - Julkisten työvaatehankintojen ja -valmistuksen eettisyys](#) Finnwatch 1/2011

[Report finds 'Made in Europe' label tied to garment and shoe production in European sweatshops](#) 8/2020

